

Проект «Після Соціалістичного Модернізму» і дискусія про процеси в архітектурі 1980-х для Національного художнього музею України є важливими з огляду на необхідність відтворювати складну й багатовимірну історію розвитку українського мистецтва.

Упродовж років незалежності NAMU ставив собі за мету повернути до історії мистецтва забуті, штучно вилучені імена та явища, зробити суспільним надбанням маловідомі сторінки історії. Сьогодні музей прагне створювати міждисциплінарні майданчики для обговорень назрілих проблем, щоб позбутися звуженого або зредукованого погляду на мистецьку спадщину.

Це передусім стосується переосмислення спадку радянської епохи, що потребує неупередженого погляду і міждисциплінарних підходів. Останніми роками в NAMU відбулися виставкові проекти, в яких творчість провідних митців ХХ століття було розглянуто в контексті доби, а архітектурний доробок представлено як важливу частину мистецької практики, як-от виставки «Федір Кричевський. Майстер і час» (2017) та «Флоріан Юр'єв. Modus Coloris Sintez» (2019).

Розмова про пізній модернізм і появу постмодерністських рис в архітектурі України для нас є частиною ширшої розмови про подібні тенденції в художньому процесі в цілому. Період 1980-х усе ще залишається на периферії наукових і суспільних інтересів. Він досі перебуває начебто в ситуації «між»: між «довгими сімдесятими», з притаманним їм розквітом різноманітних андеграундних практик і розширенням поняття «соціалістичного реалізму», та постпереходним періодом, що характеризується виходом сучасного мистецтва

The *After Socialist Modernism* project and discussion on the processes in the 1980s architecture are significant for the National Art Museum of Ukraine (NAMU), as there is a pressing need to present a more complex and multidimensional history of development of Ukrainian art.

In the years since Ukraine gained its independence, NAMU's objective was to reintroduce the obliterated names and phenomena into the history of art, to make public the little-known moments of history. At present, the museum aims to create interdisciplinary platforms for discussion of topical issues, in order to abandon a narrow and reduced view on the artistic heritage.

It is primarily true regarding the rethinking of the legacy of the Soviet era that requires an unbiased and interdisciplinary approach. In recent years, NAMU hosted exhibitions that considered the creative legacy of the leading artists of the 20th century in the context of the era. In addition, architectural heritage was presented as a crucial part of art practice, for instance in such exhibition projects as the *Master and Time. Fedir Krychevskiy*. (2017) and *Modus Coloris Sintez. Florian Yuryev*. (2019).

ВСТУПНЕ СЛОВО • FOREWORD

на широкий загал, перевідкриттям вітчизняного модернізму та поступовим руйнуванням радянської мистецької системи. Фокус на архітектурі, з огляду на її специфіку, зокрема довготривалість утілення задуму від ескізу до будівлі чи кварталу та очевидну соціальну роль, дає змогу оприяти цей перехід, розглянути соціокультурні процеси більш цілісно.

Пожвавлення останнім часом суспільного інтересу до пізньорадянської архітектури, насамперед через її вразливість перед загрозою знищення чи редизайну, змушує ставити питання про її цінність і говорити про той внесок, який зробили країни Центральної і Східної Європи, «перетравивши» західні впливи і винайшовши власний спосіб бути сучасними чи — згодом — підважувати ці спроби. Уже здійснені дослідження щодо 1980-х років свідчать про гостру потребу творення ширшого контексту, не тільки міждисциплінарного характеру, а й соціогеографічного, із залученням досвіду країн колишнього соціалістичного світу.

Проект «Після Соціалістичного Модернізму», що складається з конференції, публічної програми, вебсайту та цього спецвипуску журналу «МІКС», було реалізовано завдяки об'єднанню навколо нього різних фахівців та інституцій. Ми вдячні нашим колегам із Національного худож-

A discussion about the late modernism and emergence of postmodernist traits in the architecture of Ukraine is a part of a broader debate about the similar trends in the art process in general. The 1980s period still remains on the margins of scholarly and social interest. It still is in the “in-between” situation: between the “long 1970s,” with the abundance of various underground practices and broad understanding of the notion of “socialist realism,” and the post-Perestroika period that was characterized with the contemporary art entering the public domain, rediscovering Ukrainian modernism, and gradual demolition of the Soviet art system. The focus on architecture, by its very nature, i.e. the long time it takes to implement the artistic design from draft to complete edifice or a block, and its obvious social role, allows to unveil this shift, to contemplate on the sociocultural processes in a more holistic manner.

Recent intensification of the public interest to the late-Soviet architecture, primarily due to the risk of its annihilation or redesign, poses a question of its value and reevaluation of the contribution by the Central and Eastern European states that “digested” the Western influences and invented their own way to be modern or, later on, their way to undermine these attempts. The studies of the 1980s period prove the urgent need to create a broader context, and not only interdisciplinary but also sociogeographical that would involve the experience of the former Eastern Bloc states.

The implementation of the *After Socialist Modernism* project, in the framework of which an academic conference was held, a website was launched, and this special issue of the *City*

ВСТУПНЕ СЛОВО • FOREWORD

нього музею Литви — директорів доктору Арюнасу Гелюнасу та Еглі Юсевічуте — за підтримку і щирю готовність ділитися власним досвідом. Проект не відбувся б без ініціативи й досвіду дослідників ГО «Розуміти радянський Поділ», які впродовж кількох років послідовно досліджують постмодерністську забудову Києва, взаємодіють зі спільнотами і прагнули спрямувати суспільну дискусію в наукове річище. Також до проекту долучилися Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного та Центр урбаністичних студій. Проект став можливим завдяки підтримці «Дому Європи». Це свідчить про його нагальність і спільне зацікавлення у збереженні спадщини недавнього минулого (за браком музею архітектури), прагнення до більш якісного дослідження періоду, його архівації та популяризації. Ми переконані, що проект «Після соціалістичного модернізму» стане важливим підґрунтям для подальшого вивчення архітектури й містобудування, пошуку відповідей на питання про сучасний стан міст і перспективи їхнього розвитку в майбутньому.

Юлія Литвинець,
генеральна директорка
Національного художнього музею України

History, Culture, Society journal was published, was made possible by a joint effort of various experts and institutions. We would like to thank our colleagues from the Lithuanian National Museum of Art — its director, Dr. Arūnas Gelūnas and Dr. Eglė Juocevičiūtė — for their kind support and genuine commitment to sharing their experience. The project was enabled by the initiative and experience of the researchers from the *Understanding Soviet Podil* NGO who have consistently studied the postmodern development of Kyiv for several years, who communicated with the urban communities, and sought to channel the social discussion into the academic direction. Zabolotny State Scientific Library of Architecture and Construction also contributed to the project. The project was made possible with the support of the House of Europe. This proves its urgency and common interest in preserving the heritage of the recent past (as there is no museum of architecture yet), in striving for the higher quality research of the period, its archiving, and popularization. We are certain that the *After Socialist Modernism* project will become a significant basis for further study of architecture and urban planning, for searching for the answers to the current urban situation, and the prospects of their development in the future.

Yuliia Lytvynets
Director General
of the National Art Museum of Ukraine

ВСТУПНЕ СЛОВО • FOREWORD

Складно не погодитися з англійським істориком архітектури Вільямом Річардом Летабі, який описував місто як велике тіло, що його створили городяни для своєї спільної душі. Якщо одним зі свідчень «життя» цієї «душі» є формування ідеологій і їхнє практичне застосування, то, ідучи містом, ми можемо читати його як неповторну книжку з історії ідеологій, як підручник, що описує постійну зміну архітектурних парадигм. Ця унікальна збірка статей — одна з перших спроб прочитати тексти української, литовської, білоруської, польської та східнонімецької архітектури, створені після 1980 року, у контексті один одного. Ми вдячні нашим українським колегам за ініціювання цієї фахової дискусії між представниками трьох колишніх «радянських республік» і двох держав «Варшавського договору» під егідою міжнародної конференції «Після Соціалістичного Модернізму: Архітектура, міський дизайн і планування 1980-х», на якій обговорення будувалися навколо створення та збереження архітектурного постмодернізму цих років та аналізу окремих прикладів.

Радянський період відомий тим, що погляди на нього в різних географічних регіонах є дуже різними. Наприклад, майже всі литовці вважають його «життям під окупацією», а радянську ідеологію «комунізму», або «зрілого соціалізму» — чужою та насадженою. Можливо, саме тому, що після відновлення незалежності Литви 1990 року бажання «забути й дистанціюватися» домінувало, доволі довгий час не було спроб «прочитати» та глибоко проаналізувати архітектуру Вільнюса, Каунаса та інших міст Литви 1945–1989 років або зміни в міському плануванні. Натомість відчувалося виразне бажання

It is difficult not to agree with the English architectural historian William Richard Lethaby, who described the city as a greater body, which its inhabitants created for their soul. If one of the indicators of the “life of a soul” is the creation of ideologies and their practical application, then walking through a city we can read it as a unique kind of book on the history of ideologies, or a textbook on the flux in architectural paradigms. This unique collection of articles is one of the first attempts to read Ukrainian, Lithuanian, Belarusian, Polish and East German architectural texts, created post-1980, in the context of each other. Our Ukrainian colleagues must be thanked for initiating this professional conversation between representatives of three former Soviet republics and two former Warsaw Pact states under the banner of the international conference *After Socialist Modernism: Architecture, Urban Design and Planning in the 1980s*; this discussion centred on the creation and preservation of architectural post-modernism in those years and an analysis of certain case studies.

The Soviet period is known to elicit very mixed views in different geographical regions. For example, among Lithuanians it is almost unanimously considered as “life

відновити культурну історію раніших епох, як-от Речі Посполитої чи міжвоєнного модернізму в Каунасі, висвітлення якої зазнало суттєвих викривлень або було навіть заборонено за радянських часів. Тож аналітичний огляд радянського модернізму та постмодернізму — явище порівняно недавнє, значною мірою пов'язане з доробком професорки Марії Дремайте. Саме завдяки її дослідженням у Литві ми навчилися розглядати радянський період в архітектурі як такий, що аж ніяк не був одностороннім — «сірим і дегуманізованим», а навпаки — сповненим цікавих творчих експериментів «непокори» ідеології, не кажучи вже про цінні архітектурні й містопланувальні відкриття. Сумнозвісну «залізну завісу» не треба вважати чимось таким, що наглухо ізолювало культурне життя «радянських республік» від напрямів, які розвивалися на Заході; радше це був проникний екран, не здатний цілковито «захистити» радянських архітекторів тієї доби від зовнішнього впливу. Про це досить прямо стверджувалося у «критичному» тоні доби «відлиги», зокрема у журналі «Будівництво і архітектура» («Statyba ir architektūra»), що виходив у радянській Литві: «Постмодернізм для нас чужий, хоча деякі його творчі відкриття та теоретичні концепції — достатньо цікаві».

Ми надзвичайно втішені й цінуємо те, що це дослідження (завдяки співпраці з Національним художнім музеєм України, іншими інституціями та окремими фахівцями, які долучилися до проведеної 11–12 жовтня 2021 року у Києві конференції) підходить до проблеми з компаративного погляду. Поряд із литовським досвідом переосмислення модернізму та напрямів архітектурного розвитку 1980-х років і пізнішого

under occupation”, while the Soviet “communist” or “mature socialism” ideology is seen as foreign and imposed. It is perhaps for this reason that when Lithuania's independence was restored in 1990, for quite a long time no efforts were made to try to “read” and thoroughly analyse the architecture created in Vilnius, Kaunas and other cities in Lithuania in 1945–1989, or the changes to urban planning, as the will to “forget and distance ourselves” dominated for quite a while; there was a distinct rush to recover the cultural history of earlier epochs, be it of the Polish-Lithuanian Commonwealth of the inter-war modernism of Kaunas, which had been significantly deformed or even banned during the Soviet period. Thus, an analytical perspective to Soviet modernism and post-modernism is a rather recent phenomenon, largely associated with the work of Prof. Marija Drėmaitė. It has been mostly due to her research in Lithuania that we have learned to look upon the Soviet period in architecture as one that was not at all unilateral — “grey and dehumanised”, but replete with interesting creative experiments “disobeying” the ideology, not to mention valuable architectural and urban discoveries, while the

ВСТУПНЕ СЛОВО • FOREWORD

періоду у Вільнюсі, ми вважаємо, що український досвід та історія забудови цілих передмість і зведення житлових комплексів у Києві та Львові дають змогу порівнювати цей досвід та об'єкти з тими, які представили білоруські, польські та східнонімецькі фахівці. Також із великою приємністю хочу підкреслити, що для Національного художнього музею Литви це був уже третій за останні два роки важливий проєкт співпраці з Національним художнім музеєм України: у 2021 році український музей презентував у Вільнюсі чудову виставку Олександра Богомазова, а наш музей планував у Києві виставку литовсько-американського художника-графіка Ромаса Весуласа. Тож ця важлива конференція з історії архітектури, організована нашими українськими колегами, дає можливість вийти за межі лише мистецького контексту. Переконали, що цей цінний проєкт, ініційований українськими колегами, буде вагомим внеском у збагачення і розвиток історії архітектури.

Хочу висловити щиру вдячність Юлії Литвинець, директорці Національного художнього музею України, за запрошення до співпраці колег із Національного художнього музею Литви, а також Оксані Баршиновій, заступниці директорки НХМУ, за практичну допомогу в усіх організаційних питаннях, що стосувалися конференції. Також дякую моїй колезі Егле Юсевичуте за те, що вона професійно представила Національний художній музей Литви та координувала литовську сторону

infamous Iron Curtain should not be seen as something that strictly isolated cultural life in the Soviet republics from trends developing in the West, but rather as a permeable screen unable to totally “protect” Soviet architects of the day from external influence. This was stated quite openly in “critical” language typical of the Thaw period already in 1979, in the Soviet Lithuanian *Statyba ir architektūra* (Construction and Architecture) magazine: “Post-modernism is foreign to us, however post-modernist creative discovery and theoretical concepts are rather interesting.”

We cannot but be pleased by the fact that this research, thanks to cooperation with the National Art Museum of Ukraine and other institutions and individual experts who participated at the conference in Kyiv on October 11–12, 2021, takes on the very valuable comparative perspective. Alongside the Lithuanian modernist transformation experiences and architectural development trends of the 1980s and later in Vilnius, we find the Ukraine experience and the history of the development of entire suburbs and building complexes of Kyiv and Lviv, allowing for a comparison of experiences and objects with those presented by Belarusian, Polish and East German experts. I am also very glad to be able to state that for the Lithuanian National Museum of Art, this has been the third important cooperation project with the National Art Museum of Ukraine in the last two years – in 2021 the latter sent across an excellent exhibition by

ВСТУПНЕ СЛОВО • FOREWORD

проекту. Сподіваюся, що наша співпраця з українськими культурними інституціями та фахівцями лише починається, і бажаю, що вона була успішною і надалі. Маю надію, що і процес читання цієї збірки, і цікаві відкриття, які вона подарує, будуть утіхою для читачів.

Доктор Арюнас Гелюнас,
директор Національного художнього музею Литви

the modernism classic Oleksandr Bohomazov to Vilnius, while the LNMA recently sent an exhibition by the American-Lithuanian graphic artist Romas Viesulas to Kyiv. This important architectural history conference organised by our colleagues in Ukraine allows looking further beyond the boundary of strictly art contexts. I have no doubt that this valuable project initiated by our Ukrainian colleagues will contribute to the beneficial enrichment of all architectural history.

I would like to sincerely thank Yulia Lytvynets, the Director of the National Art Museum of Ukraine, for extending the kind invitation to colleagues from the LNMA to cooperate in this project, and thank Oksana Barshynova, the Deputy Director of this institution, for taking care of all the practical concerns in organising the conference. I would also like to thank my colleague Eglė Juocevičiūtė for professionally representing the LNMA and coordinating the Lithuanian part of the project. I truly hope that our cooperation with Ukraine's cultural institutions and their professionals is only just beginning, and I wish it great success. Meanwhile, I hope readers of this collection will rejoice in the experience of reading and discovering enriching insights.

Dr. Arūnas Gelūnas
Director of the Lithuanian National Museum of Art